

אורינות מידע בספריית הילדים של אוניברסיטת חיפה: מתאוריה ליישום בשטח

אודות המחברת

קרן סלומוניץ'-אסנין, ספרנית בכירה בספריית השמורים ובענף שירותים טכניים, ספריית יונס וסוראיה נזריאן (ספריית אוניברסיטת חיפה). דוא"ל: ksalomo1@univ.haifa.ac.il

תקציר

במאמר זה אתאר פעילויות אורינות קריאה שנערכות בספריית הילדים של אוניברסיטת חיפה. אתחיל בהסברת המושג אורינות מידע – מהי, מה חשיבותה, מה תפקידה בעולמם של ילדים. אדבר על חשיבות הקריאה, ואביא דוגמאות לתרומה שיש בפעילויות קריאה ביתיות לחיזוק יכולות הביטוי והאורינות אצל ילדים.

אתן רקע לספריית הילדים של אוניברסיטת חיפה – ההתחלה, ההתפתחות, המטרות והפעילויות, ואז אדגים איך העקרונות המנחים שלה באים לידי ביטוי בשטח. אפרט על תחומי הפעילות השונים, ואתמקד בהפעלות המועברות באופן קבוע במשך שנת הלימודים לתלמידי בתי ספר יסודיים, שבאים להתארח בספריית הילדים לפעילות יומית, שבה יעסוק המאמר. במהלך אותו יום-פעילות הם מתנסים בחיפוש מידע - איך ואיפה, אילו שאלות הם צריכים לשאול את עצמם, מה הקריטריונים למידע אמין, והאם קודם לבחור את הספר ואז את תחום העניין או להפך? בחלק אחר של יום הפעילות משאירים עבורם זמן פנוי לקריאה חופשית, כדי לחשוף אותם להנאה שיכולה להיות מופקת מפעילות זו. כל זה נעשה בסביבה ידידותית ומותאמת לקוראים הצעירים. בעצם בפעילויות הקריאה הספרייתיות, יש דמיון לפעילויות הקריאה הביתיות, כשאת דמות המבוגר ממלאים מורים וספרנים, וניתן לשאוב מפעילויות אלו את אותם יתרונות ופיתוח יכולות.

אורינות מידע

בעידן האינטרנט, כשלכל שאלה, ולו המוזרה ביותר, ניתן למצוא תשובה באינטרנט, יש צורך לדעת "לטפל" בכל אותן כמויות מידע עצומות שיכולות לזרום אלינו דרך המחשב בלחיצת כפתור קטנה. חשיבות זו גדולה אפילו יותר כשמדובר בילדים, שכן בפרק זה בחיים שיקול הדעת שלהם עוד לא בשל, ובדרך כלל קשה להם להבדיל בין טפל לעיקר. תחום זה של מיומנויות חיפוש מידע ועיבודו נקרא "אורינות מידע", והוא אמור להיות מועבר דרך מערכת החינוך, כבר בגיל הילדות. אחד התפקידים החשובים של מערכת החינוך הוא ללמד את התלמיד לחשוב, להיות עצמאי, ללמוד ולחקור מתוך עניין אישי ורצון, להיות בעל חוש ביקורתי כדי להבדיל בין מידע אמין וכוזב, להכשיר את התלמידים לתפקיד בחברת המידע ולא להיות רק צרכנים פסיביים של מידע (גולדנברג, 2014).

חשיבות הקריאה

במחקר שבדק את הקשר שבין עושר הסביבה האוריינית בבית, כלומר שכיחות קריאת הספרים ורמת

התיווך של המבוגר הקורא, לבין רמת השפה וניצני האוריינות בקרב הילדים, נמצא כי פעילות יומיומית הנעשית בבית, כמו כתיבת פתקים, עיון בעיתונים ומשחקי אותיות, קשורה הן להתפתחות השפה והן לניצני האוריינות. כמו כן נמצא כי ילדים להורים שדיווחו על קריאת ספרים שוטפת ומרובה הראו יכולות שפתיות גבוהות יותר. במחקר זה נמצא קשר בין אופי התיווך המנטלי-רגשי של ההורים לבין התפתחות השפה של ילדיהם. אינטראקציית קריאת הספרים בין ההורה לילד כוללת הן את אוצר המלים של הספר והן את מילות ההורה המשוחח עם ילדו בעת הקריאה. תיווך רגשי-מנטלי הכולל פיתוח רעיונות, הסברת התרחשויות ושימוש במילות רגש ובמלים מנטליות, מאתגר את הילדים מבחינה לשונית ועשוי לתרום להתפתחות השפה (שפירא וארם, 2009).

קריאה יכולה להיות הסיבה, ולא רק התוצאה של מיומנות קריאה (Anderson, Wilson and Fielding, 1988). הרצון לקרוא הוא אבן-יסוד חשובה בהשגת היכולת האוריינית של הילד והמתבגר, לכן מאוד חשוב לעודד אותו. כניסה לעולמות דמיוניים יכולה להזין את העולם הרגשי והאינטלקטואלי של ילדים. דיון משפחתי בנושא ספרים מדגים את הכיף שבקריאה, מצית עניין וסקרנות, עוזר ללמוד לבחור ספרים, ומאפשרת לילד להשתתף בפעילות שהחברה והסביבה התרבותית מעריכות. הדבר מעצב גם את התפיסה העצמית כקורא. שיחות אלו מכניסות נופך חברתי לחוויית הקריאה. הקורא לומד, דרך חוויית הקריאה והאינטראקציה עם עוד קוראים, שקריאה היא פעילות מבדרת ומגרה אינטלקטואלית (Strommen & Mates, 2004).

בפעילויות המדוברות בספריית האוניברסיטה, הסביבה הביתית והמשפחתית מתחלפת בסביבה הכיתתית. את דמות המבוגר המשמעותי ממלאים/ות מורים/ות וספרנים/יות. הילדים נותנים אחד לשני רעיונות, עוזרים אחד לשני, ממליצים אחד לשני על ספרים ולפעמים גם רבים על הספרים..

תפקיד הספריות והספרנים

מחקר שבדק אילו גורמים משפיעים על ההחלטה האם לקרוא מצא שלמורים ולספרנים שממליצים על ספרים יש השפעה על החלטת התלמידים מה לקרוא (McKool, 2007).

איך מורים וספרנים יכולים לעודד קריאה?

לבדוק אילו חומרי קריאה מעניינים את התלמידים (על ידי שאלונים או אפילו שיחות עם התלמידים) ולספק אותם; לדבר עם המתבגרים ולכבד את התרבות שלהם; לתת להם זמן קריאה במשך היום; לתת תקציבים לתלמידים משכבות כלכליות נמוכות, שבשבילם ספריית ביה"ס היא המקור היחיד לחומרי קריאה; לשתף הורים בעידוד קריאה; ולחלוק איתם מהחוויות וההתלהבות שלך כקורא (Hughes-Hassell, 2007). חלק מעקרונות אלו יופיעו בפעילות הספרייתית שאתאר בהמשך.

ספריית הילדים של אוניברסיטת חיפה

ספריית הילדים של אוניברסיטת חיפה הוקמה ב-1982 על ידי שמואל ואירן סבר, כ"מעבדת קריאה לילדים". מטרתה המקורית של המעבדה הייתה לבדוק איך נראים ספרים, ספריות וספרנים מנקודת המבט של הילד המשתמש בספרייה, בעיקר כדי לעודד ילדים לקרוא.

עם השנים התרחבו המטרות:

צוות ספריית הילדים שאף לפתח את תחום ספרנות הילדים, להתרחב למעורבות קהילתית - לחזק את הקשר עם הורים, מורים וספרנים בקהילה, ולהעלות את חשיבות הספרייה בדעת הקהל הציבורית. נוספו מגוון פעילויות שנערכות בספריית הילדים: פעילות שבועית במהלך שנה"ל לילדי חינוך מיוחד; פעילות לתלמידי אולפן עברית מדי קיץ; פעילויות קבועות לתלמידי בתי ספר, דוברי עברית וערבית במהלך שנה"ל; פעילויות העשרה בתשלום בשעות אחה"צ, להורים וילדיהם; ופרויקט חדש יחסית: הספרייה אימצה לאחרונה ספריית בית ספר בחיפה, תרמה לו ספרים, עזרה בארגון האוסף ואף ערכה בביה"ס מספר פעילויות להכרת הספרייה.

מתאוריה ליישום בשטח

- במאמר זה אני מתרכזת בפעילויות השוטפות שנערכות לתלמידי בתי ספר יסודיים בחיפה (כיתות ג'-ד'). מטרת הפעילות: לחוות תהליך מובנה של עבודת חקר באמצעות המחשה, התבוננות ושאלת שאלות. הפעילות כוללת שילוב של עבודת חקר בנושא, בשילוב עם עידוד קריאה. הפעילות כוללת את השלבים הבאים:
- הצגת ההבדל בין ספר מידע לעומת סיפור דמיוני.
  - בחירת הספרים המשמשים כמקורות המידע.
  - עבודת חקר שמתרגלת חיפוש מידע לצורך מענה על שאלות. במהלך שלב זה מקבלים התלמידים חוברת עבודה, ומתרגלים איסוף חומרים כדי לענות על שאלות. בשלב זה מתרגלים התלמידים גם מיומנויות קריאה וגם יכולות כתיבה.
  - חלק של קריאה חופשית, שבסופו כל תלמיד שרוצה כותב המלצה על ספר שאהב.
  - בסוף היום יש פעילות שמסכמת לתלמידים את הפעילות בצורה ויזואלית, כשיש שימוש באמצעים ויזואליים, כמו חבל ודגלונים. בצורת משחק מבינים התלמידים את שלבי חיפוש המידע שעברו במהלך הפעילות, ואיך אפשר לאמץ אותם כדפוס פעולה.
- תצוגת ספרי קריאה בעגלה, צילומים צבעוניים לפי בחירת הילדים, כריות שמפוזרות על השטיח, וחוברות עבודה – כל אלו אמצעים שנועדו להפוך את יום הפעילות למרתק, נעים ומותאם לגיל הילדים.

במהלך העבודה, צוות הספרנים עובר בין הילדים, כדי לבדוק אם יש שאלות או חוסר הבנות.

במחקר של דורית ארם נמצא, שקריאה וכתביה עם ילדים מקדמות כישורים שונים: קריאה מעודדת בעיקר כישורים מילוליים, בהיותה ממוקדת בעיקר בכישורים אלו, וכתביה מקדמת כישורי אוריינות בסיסיים, כמו רכישת קריאה וכתביה. קריאה לא יכולה להחליף את הכתיבה ואת אותם כישורים שהיא מעודדת. בנוסף, סגנון תיווך הקריאה והכתיבה של ההורים (או של מבוגרים מכוונים אחרים) הוא בעל חשיבות והשפעה על הישגי הילדים. הורים שתיווכו ברמה גבוהה יותר - ילדיהם הראו הישגים טובים יותר (ארם, 2002).

ואכן, הפעילות בספריית הילדים כוללת גם פרק של קריאה חופשית, וכתבת המלצה על הספר שנקרא, כדי לפתח את גם את יכולת הקריאה וההנאה מהקריאה, וגם את כושר הכתיבה.

בחלק של הקריאה החופשית, המטרה היא לחשוף את הילדים לעולם הקריאה, ולהראות להם שאפשר ליהנות ממנה מאוד. בחלק של הכתיבה החופשית (ההמלצה), הילד מקבל הזדמנות לבטא את עצמו בהקשר של ספר שעניין אותו, ובכך לתרגל את כישורי הכתיבה ויכולת הביטוי שלו, כשהמורים והספרנים עוזרים בתיווך המידע לתלמידים.

סיכום

במאמר זה כתבתי על פעילויות לילדים שנערכות בספריית הילדים של אוניברסיטת חיפה. בפעילויות אלו, מושם דגש על ספרי מידע ולא דווקא על סיפורים, ועל היכולת להבדיל ביניהם. הספרים עצמם הם מרכז הפעילות וסביבם היא נבנית: כל ילד בוחר לו ספר לעבוד ממנו, ובעזרת חוברת עבודה שכל ילד מקבל, הוא מרכיב לו "ספרון" שמכיל מידע על החיה שבחר. בחירת התמונה היא ה"דובדבן שבקצפת", מה שמטביע את חותמו האישי של הילד ומגביר את התלהבותו מהפעילות. וכך הילדים מצליחים להיות מרותקים למרות שבספרים אין עלילה ולמרות שמוטלת עליהם מטלת חשיבה.

בחלק השני של הפעילות, כל ילד צריך לבחור ספר קריאה ולכתוב עליו המלצה, מעין "יומן קריאה" קצר. הדגש הוא על חשיפה למגוון גדול של ספרים ובחירה חופשית מהם, כל ילד לפי טעמו ותחומי העניין שלו. המטרה היא בעצם עידוד קריאה וחשיפת הילדים להנאה שבקריאה.

עקרון מנחה של הצוות בפעילויות אלו הוא הקשבה ל"לקוחות" הצעירים, ומתן תשומת לב מיוחדת לאותם ילדים שלא מוצאים את עצמם. הצוות שואל אותם מה מעניין אותם, ואם הילד עדיין לא יודע לענות, מציגים לו קלפים מצוירים ומושכים את העין בנושאים שונים כדי שיוכל לבחור איזה תחום מעניין אותו. דרך הקלפים נבחרים הספרים, בהתאם לתחום העניין שנבחר על ידי הילד. בנוסף ישנם ספרים ויזואליים ומעוצבים במיוחד שמתאימים לסרבני הקריאה וכמעט תמיד מצליחים למשוך אותם. הסביבה החברתית-הכיתתית המוכרת, העיצוב הסביבתי המותאם לילדים, והאווירה התומכת מצד

הצוות – כל אלו מנסים להפוך את חוויית הקריאה והלימוד לחיוביים. והרי ילד שייהנה ולו פעם אחת מפעולת הקריאה ירצה להמשיך ולקרוא גם בבית. גם הדימוי העצמי של הילד כתלמיד וכקורא עולה, שכן כל הילדים, גם אלו שמתקשים, מקבלים בסוף היום חוברת מידע שהצליחו לכתוב בעזרת שאלות מנחות על החיה שבחרו, מקושטת בתמונה צבעונית של החיה.

אני זוכרת את ההרגשה שלי כילדה כאילו אני הולכת לאיבוד בספרייה, ולא יודעת איזה ספר כדאי לקרוא. לא הצלחתי להגיע לאותם ספרים סוחפים ומרתקים. לכן אני רואה חשיבות גדולה בהכוונת הקוראים הצעירים. גם כדי לגלות את ההנאה שבקריאה, וגם כדי ללמוד דרכים חדשות ויעילות איך ללמוד, כבר מגיל צעיר.

ביבליוגרפיה:

ארם, ד. (2002). אז מה עושים אחר הצהריים? לקרוא או לכתוב עם ילדי הגן. *החינוך וסביבו*, 24, 87-77.

גולדנברג, ע. (2014). דור הגוגל ואוריינות מידע: האתגרים של מערכת החינוך ומורי וספרני בתי הספר עם דפוסי איתור וחיפוש מידע של תלמידי בתי הספר ברשת האינטרנט. *פנים: כתב עת לתרבות, חברה וחינוך*, 65, 69-76.

שפירא, ר. וארם, ד. (2009). הקשר בין קריאת ספרים לילדי הגן להתפתחות השפה, ניצני האוריינות והאמפתיה שלה. *עולם קטן: כתב עת לחקר ספרות ילדים ונוער*, 4, 123-134.

Anderson, R. C. and Wilson, Paul T. and Fielding, Linda G. (1988). Growth in reading and how children spend their time outside of school. *Reading research quarterly*, 23 (3), 285-303.

Hughes-Hassell, S. and Rodge, P. (2007). The leisure reading habits of urban adolescents. *Journal of adolescents and adult literacy*, 51 (1), 22-33.

McKool, S. S. (2007). Factors that influence the decision to read. *Reading improvement*, 44 (3), 111-131.

Strommen, L. T. and Mates, B. F. (2004). Learning to love reading: interviews with older children and teens. *Journal of adolescent and adult literacy*, 48 (3), 188-200.